

Печеранський І.П.

Роль прогресивного консерватизму у формуванні державницького мислення в Україні на сучасному етапі

У статті досліджується феномен прогресивного консерватизму в його відношенні до специфіки та завдань державницького мислення еліти України безвідносно до конкретних постатей і політичних сил. Йдеться радше про «нормативно-проективний» потенціал націотворчого мислення державця та управлінця, що реалізується на засадах української консервативної ідеології, на національних автентично-органічних началах буття українського народу, а також вирізняється «об'єктивізмом», холізмом, досвідом smart-консерватизму та «патріотичним прагматизмом». Роль прогресивного потенціалу консервативно-державницького мислення, яким має володіти патріотично-налаштована еліта, важко переоцінити, адже саме цей потенціал дозволяє не лише вирішити проблему збереження традицій, але й також обґрунтовує необхідність укорінення в ній новацій.

Ключові слова: прогресивний консерватизм, холистичне мислення, smart-консерватизм, об'єктивізм.

В статье исследуется феномен прогрессивного консерватизма по отношению к специфике и задачам государственного мышления элиты Украины безотносительно к конкретным фигурам и политическим силам. Речь идет скорее о «нормативно-проективном» потенциале нациообразующего мышления государя и управленца, что реализуется на основе украинской консервативной идеологии, на национальных аутентично-органиче-

ских началах бытия украинского народа, а также отличается «объективизмом», холизмом, опытом smart-консерватизма и «патриотическим прагматизмом». Роль прогрессивного потенциала консервативно-государственного мышления, которым должна обладать патриотически-настроенная элита, трудно переоценить, ведь именно этот потенциал позволяет не только решить проблему сохранения традиций, но также обосновывает необходимость укоренения в ней новаций.

Ключевые слова: прогрессивный консерватизм, холистическое мышления, smart-консерватизм, объективизм.

In the article the author researches the phenomena of the progressive conservatism in its relation to the specifics and tasks of the statist thinking of the Ukrainian elite irrespectively to the concrete figures and political forces. It talks about the "normative-protective" potential of nation-creative thinking of statesman and manager which is realized on the basis of the Ukrainian conservative ideology, on the national authentic-organic principles of the Ukrainian people being, and also stands out the "objectivism", holism, smart-conservatism experience and "patriotic pragmatism". The role of the progressive potential of conservative-statist thinking which must hold the patriotically-minded elite is very hard to overemphasized because the very this potential allows not only to solve the problem of keeping traditions and also grounds the necessity of rooting any innovations.

Key words: progressive conservatism, holism thinking, smart-conservatism, objectivism.

УДК 32.001

Печеранський І.П.,
доктор філософських наук,
доцент кафедри філософії
Київського національного
університету культури і мистецтв

Актуальність теми дослідження. Анонсуючи вищезазначену тему, яка винесена в заголовок статті, нам хотілося прямо почати з конкретного запитання: чи можна сьогодні подати цілісну характеристику українського консерватизму як політико-ідеологічного феномену, не звертаючись до його розуміння як стилю мислення? Нам можуть дорікнути в тому, що тоді вже краще говорити про традиціоналізм як психологічну настанову. Але, і про це варто пам'ятати, на відміну від традиціоналізму, консерватизм не лише намагається вирішити проблему збереження традицій, але й також обґрунтовує необхідність укорінення в ній новацій. І це дає підстави вести мову про його прогресивний потенціал, який має величезне значення для мислення українського державника.

Дійсно, як можна проводити ефективну соціально-демографічну політику, реалізовувати стратегію стійкого економічного та екологічно безпечного розвитку країни на основі національних інтересів українців, відроджувати національну державу на засадах конституційної демократії і т.п., якщо на чолі держави знаходиться еліта (управ-

лінці), що не керується державотворчими право-консервативними ідеями та ідеологемами? Вже на рівні налаштування мислення державника можна зробити висновок про те, чи є він представником «української влади» (адже визначальним для нього є модернізаційні переміни з урахуванням національних інтересів), чи виразником «влади в Україні» (законодавче, чи може псевдозаконодавче, забезпечення діяльності олігархічного режиму).

Аналіз феномену консерватизму з точки зору політичної та соціальної психології, системи логіко-когнітивного пізнання міститься в роботах як зарубіжних (К. Мангейм, М. Оукшот, Р. Нісбет, Дж. Кекек, Р. Скратон та ін.), так і вітчизняних дослідників (С. Плеханов, О. Щербінін, Т. Філіппова, Е. Абелінскас, В. Толстих, І. Осіпов, Є. Караваєв та ін.). Беручи за основу дані дослідження, ми, визначаючи **мету нашої статті**, спробуємо розкрити специфіку державницького мислення української еліти в межах концепту прогресивного консерватизму, що визначить його, т.т. мислення, націотворчий та цивілізаційний потенціал, у контексті викликів та загроз початку нового тисячоліття.

Виклад основного матеріалу. Консервативне мислення державника – відкрите, конструктивне та масштабне мислення соціально-відповідального характеру, яке виходить за межі одновимірного політичного матеріалізму або популізму, долаючи мікрорівень «Я», на користь макрорівня колективістського суб'єкта – суспільства або держави. По суті, йдеться про *мисленнєвий консонанс людини та держави*, коли політичний суб'єкт мислить та живе разом зі всією країною, діє в унісон держави, гармонізуючи свою індивідуальну свідомість із соціальністю усієї країни.

Для мислення державника країна не є об'єктом пограбування, коли відбувається задоволення та насичення власних потреб за рахунок різних державних активів та галузей, що радше свідчить про антидержавницьке (споживацько-корупційне та паразитуюче) мислення. Запобігаючи цьому, державницьке мислення повинно характеризуватися, виходячи з цілісності країни, тобто формуватися як *холістичне* мислення на противагу *аналітичному* [9; 10]. Ось у чому полягає відмінність між ними: «Холістичне мислення, – наголошує група вчених, – ми визначаємо як орієнтацію на контекст або поле як ціле, включаючи увагу до взаємовідношень між об'єктом і полем (фоном, середовищем) і прагнення пояснити та передбачити події на основі цих взаємовідношень. Холістичні підходи спираються швидше на знання, взяті з досвіду, аніж на формальну логіку, і є *діалектичними*, т.т. роблять акцент на зміні, визнають суперечності, необхідність брати до уваги різні точки зору та шукати... «серединний шлях» (золоту середину) між протилежними твердженнями. Для аналітичного ж мислення характерна тенденція відокремлення об'єкта від контексту, фокусування уваги на властивостях (атрибутах) об'єкта в цілях наступного його до тих чи інших категорій... Умовиводи частково опираються на деконтекстуалізацію (тобто на відокремлення структури від змісту), на використання формальної логіки та запобігання протиріччю» [2, с. 58].

Навівши цю досить розлогу цитату, стає зрозуміло, що політичні та державницькі відносини повинні будуватися не на абстрактно-аналітичних формах мислення, які є привнесеними із зовні, а на підставі конкретно-історичного аналізу, що враховує автентичний та традиційний контекст. Ті тенденції, які зараз відбуваються в західному та світовому товаристві, особливо будучи тісно пов'язані з євроінтеграційним курсом України, на нашу думку, не можуть сліпо копіюватися та накладатися на наш національний контент, адже українське суспільство не є інкубаційним середовищем, у межах якого проходить експеримент, що пов'язаний із темою «Чи приживеться західний проект чи європейська ідея в українській державі?».

Українське суспільство – не штучно змодельований аналог, а живе явище органічно-ціліс-

ного характеру з власною історією, мовою, давніми політичними та релігійними традиціями, яке не втратило інстинкту самозбереження та здатне боротися, різко та справедливо реагувати на шкідливі та небезпечні для нього зміни зі сторони оточуючого середовища (чи то Захід, чи то Схід). Такою «реакційною політикою», як відповіддю на виклики часу, виступає консерватизм як стиль мислення інтелектуалів, суспільний настрій та державницька ідеологія.

Варто погодитися з американським політологом Х. Менсвілдом [8] у тому, що консерватизм, як природне бажання захистити дороге та цінне (родину, дім, традиції, країну тощо), багато в чому схожий на лібералізм, адже, народжений водночас з останнім для того, щоб не становити йому альтернативу, а швидше, щоб утримати та застерегти від помилок. *Його стратегія не «рухатися назад», не зберегти status quo чи повернутись до минулого, а «рухатися повільно» та вдумливо.*

Незважаючи на доведене існування багатьох типів консерватизму (соціальний, ліберальний, радикальний, романтичний, технократичний), у нашому випадку хотілося б зробити акцент на протиставленні в політологічному аспекті двох його різновидів – **формально-охоронного та змістовно-прогресивного**. Перший співвідноситься з традиціоналізмом та «старими порядками», пов'язується з ідеалізацією героїчного минулого та, якщо вести мову про сучасність, втілюється в консервативних монархічних групах і партіях. Його політика будується навколо оборони від інновацій, їх руйнівального впливу на традиційні порядки та цінності. Обмеженість цього виду, що є явною в силу його ретроградності та ефекту стагнації, по суті, «знімається» в межах другого різновиду, коли за плюралізмом форм, які об'єктивно підвладні трансформаціям, прогресивний консерватизм вбачає сталий та незмінний зміст, незалежний від «духу часу». Останній не відкидає закономірність трансформації політико-економічної системи країни, її осмислення з різних позицій, втім, проводить чітку відмінність між змінами та фундаментальними принципами, які мають конститутивне значення для національної культури та суспільства.

На підтвердження вищезначеного поділу також хотілося б навести думку Ю. Солоніна, який наголошував, що «у своїй змістовній частині консерватизм народжується як *здорове світовідчуття* [курсив наш – І.П.] основних мас народу будь-якої нації, будь-якої країни, що бажать жити в умовах стабільного гарантованого існування та підтримують неруйнівні поступові перетворення» [5, с. 8]. Це «здорове світовідчуття», як вагомий елемент консервативного стилю мислення, виводить розуміння останнього за межі лише реакційно-охоронного його означення, що, пригадуючи М. Бердяєва, може виступати синонімічним «дурному» консер-

ватизмові, який «готує революцію» та «затримує творчий рух» [11, с. 24].

Український досвід консерватизму, якщо брати до уваги період незалежності (1991–2015-ті роки), відзначався нестабільністю політичного позиціонування та слабкою ідеологічною артикуляцією на рівні діяльності консервативних політичних партій та інституційного державотворення. Як бачимо, причиною цього є *низький рівень консервативної самосвідомості на рівні можновладців та політичного класу, відсутність консервативної інтелектуальної традиції в її континуальності (теоретичної історії)*, що поряд із зовнішніми (рух від соціалістичної глобалістики до ліберально-прогресивної глобалістики, що втілюється в євроінтеграційному курсі України, зовнішня військова агресія, яка спричинена нав'язуванням євразійського ідеологічного проекту «Русского мира» та інші) та внутрішніми (зміцнення олігархічного капіталізму) викликами актуалізує *питання про «перезавантаження» консервативної стратегії України на початку XXI століття*.

Одним із вагомих кроків на цьому шляху, пригадуючи мангайміві настанови, є формування сталої «об'єктивної мисленнєвої структури на противагу «суб'єктивізму» ізольованого індивідууму» [4, с. 594], в якій втілюється політичний консерватизм як *холістично-державницьке мислення*. Останнє повинно піднятися над формою інстинктивного традиціоналізму до рівня рефлексивно-світлоглядної позиції та «патріотичного прагматизму», що є відповіддю на актуальну ситуацію сьогодення та задоволення потреби в розвитку на *автентично-органічних началах*, у відповідності до власного антропологічного образу життя та національних традицій, менталітету та історичної географії і т.п. В онтологічному аспекті це мислення тяжіє до холістичних структур свідомості, де суб'єкт та об'єкт не протистоять один одному, а особистість, не втрачаючи своєї індивідуальності та «самості», органічно інтегрована в соціум. «Носієм традиції, – на думку С. Франка, – начала стійкості та безперервності суспільного буття є суспільна єдність, суспільство як ціле. Тоді як носієм тимчасової мінливості, творчої активності стає окрема особистість в особі її індивідуальної свободи ... З онтологічної єдності цих двох сторін в емпіричному прошарку суспільності протиборчих начала слідує, перш за все, загальна нормативна вимога необхідності їх постійного примирення, приведення їх у внутрішній живий зв'язок між собою» [7, с. 126].

Разом із тим, якщо говорити про консервативно-державницьке мислення як носія української національної ідеї з головними її постулатами (конституційна демократія, верховенство моралі та закону, пріоритет прав українського суспільства та націонал-консервативних цінностей тощо), то необхідно відмітити внутрішньо-притаманну йому

діалектику прагматизму та сентименталізму, раціоналізму та ірраціоналізму, в межах якої має бути віднайдений продуктивний баланс. Важливість останнього для мислення державника-консерватора полягає в тому, що він як політичний суб'єкт не може у своїх діях та рішеннях спиратися виключно на емоційно-сенсорну сферу, на романтизований ідеал традиції, який підкріплений етнічним нарцисизмом. Беручи до уваги розуміння природи національної ідеї як «політичного проекту майбутнього нації, імперативу її свідомості й чину, смисложиттєвого чиннику національного розвитку» [2, с. 327], державницькі помисли та вчинки повинні бути конкретними, рішучими та прагматичними, якщо українська політична еліта ставить собі за мету не лише теоретизувати та декларувати, але й розбудовувати сьогодні та в майбутньому соціальну, правову, національну та демократичну Україну.

«Патріотичний прагматизм» мислення українського державника (чи державця) напряму пов'язаний не лише з його прогресивним потенціалом, але й з політичними цінностями, не абстрактними (довільно взятий набір милозвучних промов), а з конкретними, тобто прив'язаними до історичної ситуації, ситуації боротьби за українські національні традиції. Зазначений прогресивний потенціал немає нічого спільного з ліберально-глобалізаційним «прогресизмом», що супроводжується поспішною дегуманізацією, десоціалізацією та десуверенізацією. Для того, щоб консервативні ідеї та контенти, які виношує і продукує мислення українського державника, були «живими» та плідними, а не віджилими, щоб могли скласти конкуренцію, ідеям неоліберально-глобалізаційного та євразійського проектів, йому слід відштовхуватися не від патологічного шовінізму чи національного егоїзму, а від *досвіду smart-консерватизму*. Особливість такого досвіду полягає в тому, що він говорить сучасною мовою, пропонуючи не архаїку, а модернізаційну традицію і власний (автентичний) еволюційний вектор розвитку. Його зміст все більше визначається не стільки «спогадами про минуле», скільки осмисленням власного пройденого шляху, власного досвіду, щоб не просто декларувати захист об'єктів ціннісної агресії, натомість, а, по-перше, продемонструвати підміну понять, що відбувається (інформаційна прозорість), по-друге, – дати свої відповіді на актуальні питання, і, по-третє, – зробити це наближеною до сучасності мовою, уникаючи стилістичного гетто [6, с. 121].

Висновки. Таким чином, прогресивний консерватизм, як атрибут мислення українського державника, повинен бути невід'ємною складовою його реалістичної стратегії політичної поведінки, що ґрунтується на упорядкованому, стабільному та послідовному реформуванні політико-економічного та соціокультурного життя українського народу, яке регулюється авторитетом національ-

ної держави та свободою на підставі законності. Специфіка прогресивно-консервативного змісту мислення державника полягає в тому, що воно ґрунтується на національних автентично-органічних началах та вирізняється «об'єктивізмом», холізмом, досвідом smart-консерватизму та «патріотичним прагматизмом». Незважаючи на ірраціональні мотиви українського менталітету, що виникають у результаті відповіді на ірраціональні виклики життя, які притаманні консервативному стилю мислення, державник та управлінець повинен вміти приборкувати та «знімати» нерозумні та нелогічні (волютаристичні) стихії свідомості на користь продуманої і послідовної стратегії державотворення на засадах «народної ідеології» та конституційної демократії, що прямо спирається на професійні знання та інституції уряду, які забезпечують компетентний рівень виконання поставлених завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бердяев Н.А. Философия неравенства / Н.А. Бердяев. – М. : Институт Русской цивилизации, 2012. – 624 с.
2. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси / І.О. Кресіна. – К. : Вища школа, 1998. – 392 с.
3. Нисбетт Р. Культура и системы мышления: сравнение холистического и аналитического познания / Р. Нисбетт, К. Пенг, И. Чой, А. Норензаян // Психологический журнал. – 2011. – № 11(32). – С. 55–86.
4. Манхайм К. Диагноз нашего времени / К. Манхайм; [пер. с нем. и англ.; отв.ред. и сост. Я.М. Бергер и др.]. – М. : Юрист, 1994. – 700 с.
5. Солонин Ю.Н. Предисловие / Ю.Н. Солонин // Консерватизм: перспектива или альтернатива? ; под ред. Ю.Н. Солониной, научный ред. И.Д. Осипов. – СПб. : Изд-во С-Петербур. ун-та, 2010. – 340 с.
6. Тетради по консерватизму: Альманах Фонда ИСЭПИ: № 2 (2): Форум «Бердяевские чтения», 16 мая 2014 г. Доклады и статьи. – М. : Некоммерческий фонд – Институт социально-экономических и политических исследований (Фонд ИСЭПИ), 2014. – 127 с.
7. Франк С.Л. Духовные основы общества / С.Л. Франк. – М. : Республика, 1992. – 511 с.
8. Mansfield, Harvey C. The Future of Conservatism: An Argument for a Constitutional Conservatism [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.heritage.org/research/lecture/the-future-of-conservatism-an-argument-for-a-constitutional-conservatism>.
9. Nisbett R.E. Essence and accident / R.E. Nisbett // J. Cooper & J. Darley (Eds.). Attribution processes, person perception, and social interaction: The legacy of Ned Jones. – Washington DC: American Psychological Association, 1998. – pp. 169–200.
10. Peng K. Culture, dialectics, and reasoning about contradiction / K. Peng, R.E. Nisbett // American Psychologist. – 1999. – vol. 54. – pp. 741–754.